ΕΤΟΣ Γ΄. Ἐν Ἡρακλείῳ Κρήτης τῇ 5 Μαΐου 1913 ΑΡΙΘ. 124.

ΠΟΙΜΗΝ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗι ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΔΑΠΑΝΗι ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΤΑΜΕΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΟΝ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ΄.

Ο ΑΟΡΑΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ.-ΟΙ ΠΕΠΤΩΚΟΤΕΣ ΑΓΓΕΛΟΙ.

«Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα, Παντο-»κράτορα, ποιητὴν Οὐρανοῦ καὶ Γῆς, ὁρα-»τῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.»

Εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν καταδείξαμεν ὅτι ὁ πανάγαθος Θεὸς πρὶν ἢ δημιουργήσῃ τὸν ὁρατὸν κόσμον εἶχε δημιουργήσει τὸν ἀόρατον κόσμον, ἤτοι τὸν ἄϋλον, τὸν πνευματικὸν κόσμον, τὸν κόσμον τῶν Ἀγγέλων. Κατεδείξαμεν ταὐτοχρόνως ὁποῖοί τινες εἶναι οἱ Ἄγγελοι, πόσος ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἱεραρχικὴ αὐτῶν τάξις καὶ ποία ἡ διακονία αὐτῶν. Σήμερον ὁ λόγος ἡμῶν ἔσται περὶ τῶν πεπτωκότων Ἀγγέλων, ἤτοι περὶ τῶν Ἀγγέλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι καίτοι ἐπλάσθησαν ἀγαθοί, ἐν τούτοις ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον κατεκρημνίσθησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸν Ἄδην καὶ φέρουσιν ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῶν δαιμόνων.

Ἐν πρώτοις ἂς ἐξετάσωμεν ἂν ὄντως ὑπάρχουσι δαίμονες. Περὶ τούτου βεβαιοῖ ἡμᾶς ἡ παγκόσμιος τῶν λαῶν παράδοσις, ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ λαοὶ τῆς γῆς ἐπίστευσαν ἀνέκαθεν ὅτι ὑπάρχουσι πονηρὰ πνεύματα, ὅτι ὑπάρχουσι δαίμονες.

Καὶ ποιηταὶ καὶ ἱστορικοὶ καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ σωζόμενα μνημεῖα τῆς τέχνης μαρτυροῦσι περὶ τούτου. Ἀφ᾽ ἑτέρου ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Νέα Διαθήκη βεβαιοῖ τὴν ἀλήθειαν ταύτην εἰς πλεῖστα χωρία. Τέλος καὶ ἡ ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι ὑπάρχουσιν ὄντως πονηρὰ πνεύματα, ὑπάρχουσι δαίμονες. Διδάσκει προσέτι ὅτι οἱ δαίμονες ἐδημιουργήθησαν ἀγαθοί, ἀλλ᾽ ὅτι ἀφ᾽ ἑαυτῶν ἐγένοντο πονηροί. Ὁ Θεὸς ἔταξεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ· Οὗτοι ὅμως ἀντὶ νὰ ἐμμείνωσιν ἐν τῇ τάξει, ἐν ᾗ ἐτάχθησαν, προὐτίμησαν μᾶλλον, σκοτισθέντες ὑπὸ τῆς ὑπερηφανείας καὶ ἀλαζονείας καὶ γενόμενοι ἐπιλήσμονες τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ δημιουργοῦ αὐτῶν ἐξαρτήσεως αὐτῶν, νὰ τραπῶσι τὴν ὁδὸν τῆς ἀποστασίας καὶ νὰ γίνωσι Θεοί! Μόλις ὅμως ἐφαντάσθησαν τὸ τοιοῦτον καὶ ἀμέσως ἐξεδιώχθησαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀστραπιαίως κατεκρημνίσθησαν εἰς τὸν Ἅδην. Τὰ τῆς ἀποστασίας αὐτῶν ἱστορεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει αὐτοῦ. «*Καὶ ἐγένετο, λέγει,* » *πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ τοῦ πολεμῆ-* » *σαι μετὰ τοῦ δράκοντος· καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησε καὶ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ,* » *καὶ οὐκ ἴσχυσεν, οὐδὲ τόπος εὑρέθη αὐτῷ ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ*».

Ἀλλὰ οἱ ἀποστατήσαντες οὗτοι ἄγγελοι, οἱ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐκδιωχθέντες, ποῦ ἤδη εὑρίσκονται; Ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν, καθ᾽ ἃ πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, εὑρίσκονται ἐν τῷ Ἅδῃ· «*ὁ Θεὸς ἀγγέλων* » *ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας παρέδω-* » *κεν εἰς κρίσιν τηρουμένοις*». Ἄλλοι εὑρίσκονται ἐν τῇ γῇ, ὅπως λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει. «*Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων,—* » *ὁ ὄφις ὁ μέγας ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς, ὁ* » *πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ* » *μετ᾽ αὐτοῦ ἐβλήθησαν*». Ὁ Ἀπόστολος δὲ Παῦλος λέγει ὅτι οἱ δαίμονες δὲν διαμένουσιν ἐν τῷ Ἅδῃ μόνον, οὐδ᾽ ἐν μόνῃ τῇ γῇ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ διάφορα στρώματα τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖ τὸν Διάβολον «*ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος*».

Ἀλλὰ τὰ πνεύματα ταῦτα τῆς πονηρίας, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς πτώσεως αὐτῶν ἀνεδείχθησαν πνεύματα κακοποιὰ ἐπιζητοῦντα καὶ ἐπιδιώκοντα τὴν ἡμετέραν ψυχικὴν βλάβην καὶ ζημίαν, οἱ κακοποιοὶ οὗτοι δαίμονες εἶναι πολλοὶ τὸν ἀριθμόν; Τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἐπακριβῶς ἀγνοοῦμεν. Ἐκ τῶν δεδομένων ὅμως τὰ ὁποῖα ἔχομεν συμπεραίνομεν ὅτι μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Παραδείγματος χάριν. Ὁ Χριστὸς εἶπεν. «*Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι᾽* » *ἀνύδρων τόπων ζητῶν ἀνάπαυσιν, καὶ μὴ εὑρίσκον.... παραλαμβάνει* » *ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα πονηρότερα ἑαυτοῦ καὶ εἰσελθόντα κατοικεῖ ἐκεῖ....*» Ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσος μόνον ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, διότι ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου μανθάνομεν ὅτι τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἐξεδίωξεν ὁ Σωτὴρ ἔκ τινος δαιμονιζομένου ἐρωτηθὲν ποῖον τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀπήντησε· «*λεγεὼν ὄνομά μοι, ὅτι πολλοί ἐσμεν*». Ἐκτὸς τούτου πολλοὶ ἐντριβεῖς περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὑποστηρίζουσιν ὅτι δαίμονες εἶναι τὸ τρίτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν Ἀγγέλων συμπεραίνοντες τοῦτο ἐκ τοῦ χωρίου ἐκείνου τῆς Ἀποκαλύψεως, «*ἡ οὐρὰ* » *τοῦ δράκοντος σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔβαλεν*

» *αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν»*. Ὁπωσδήποτε μέγας φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν δαιμόνων.

Ἀλλ᾿ ἆρά γε ὁποῖός τις εἶναι ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν; Ὑπάρχει καὶ παρ᾿ αὐτοῖς ἡ ἱεραρχικὴ τάξις, ἥτις ὑπάρχει καὶ εἰς τοὺς ἀγαθοὺς Ἀγγέλους; Ὑπάρχουσι καὶ παρ᾿ αὐτοῖς ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι; Εἴδομεν ὅτι μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν δαιμόνων, εἶναι ***λεγεών***, καὶ ὅτι οὐδόλως ἀπίθανον νὰ ἦναι τὸ τρίτον τοῦ Ἀγγελικοῦ κόσμου. Ὅτι δὲ ὑπάρχει καὶ παρ᾿ αὐτοῖς ἱεραρχική τις ὀργάνωσις καὶ τάξις τοῦτο οὐδόλως εἶναι ἀμφίβολον. Ὑπάρχουσι παρ᾿ αὐτοῖς πνεύματα ***πονηρίας,*** πνεύματα ***πλάνης,*** πνεύματα ***ψεύδους,*** πνεύματα ***ζηλοτυπίας,*** πνεύματα ***ἐκδικήσεως,*** πνεύματα ***πορνείας, πνεύματα ἀκάθαρτα.*** Ἀλλ᾿ ἐκεῖνο ὅπερ δὲν εἶναι βέβαιον, εἶναι ὅτι ὑπάρχει παρ᾿ αὐτοῖς καὶ ἑνιαία διεύθυνσις. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀποστατῶν Ἀγγέλων φέρει ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ πολλὰ ὀνόματα δηλωτικὰ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ. Καλεῖται ***Βεελζεβοὺλ*** ἢ ἄρχων τῶν δαιμονίων. «*Ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμό-» νια....*» Καλεῖται ***Ἑωσφόρος*** διὰ τὴν λάψιν τῆς δόξης, ἣν εἶχε πρὸ τῆς πτώσεως αὐτοῦ. «*Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ » ἀνατέλλων; συνετρίβη εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη;*» Καλεῖται ἀκόμη ***ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου·*** «*νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου » τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω*». Καλεῖται τέλος καὶ ***Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου·*** «*ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων*». Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων φέρει καὶ ἄλλα ἀκόμη ὀνόματα ἤτοι ***Ἀβαδδὼν ἢ Ἀπολλύων, Βελίαρ*** ἤτοι ἀποστάτης, ***Σατανᾶς*** ἤτοι ἀντικείμενος, πολέμιος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τὸ συνηθέστερον πάντων ***Διάβολος.***

Ἀλλὰ ποία ἆρά γε εἶναι ἡ δύναμις τοῦ διαβόλου; Οἱ δαίμονες κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ—καὶ ποιεῖται τὴν παραχώρησιν ταύτην ὁ Θεός, ὅταν θέλῃ νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν ἡμῶν, ἢ καὶ νὰ τιμωρήσῃ ἡμᾶς—δύνανται νὰ ἐπενεργῶσιν ἐπὶ τῶν στοιχείων οὕτως, ὥστε νὰ ἀποβαίνωσι ταῦτα ἐπιβλαβῆ εἰς ἡμᾶς. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἡ φιλόστοργος ἡμῶν Μήτηρ ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἰδιαιτέρας τελετὰς καὶ εὐχὰς πρὸς ἁγιασμὸν καὶ εὐλογίαν τοῦ ὕδατος, τοῦ ἐλαίου, τῶν σπειρομένων ἀγρῶν, τῶν διαφόρων σπόρων, τῶν δένδρων καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, τῶν ποιμνίων καὶ τῶν μελισσώνων καὶ τῶν ὁμοίων. Ὅλα ταῦτα προϋποθέτουσιν, ὅτι ὁ διάβολος δύναται δι᾿ αὐτῶν νὰ προξενήσῃ ἡμῖν βλάβας.

Κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ οἱ δαίμονες δύνανται νὰ ἐπιφέρωσι καταστροφάς, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς φυσικὰ αἴτια ἢ διὰ τὸ παράδοξον καὶ ἀνεξήγητον αὐτῶν ἢ διὰ τὸ αἰφνίδιον ὅλως καὶ ἀστραπιαῖον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν. Οὕτως ὁ Σατανᾶς ἐπετέθη καὶ κατ᾿ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἔφερεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου ὑψώματος τοῦ Ναοῦ καὶ ποιούμενος χρῆσιν ὅλης τῆς μαγικῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρουσιάζει εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς βασιλείας καὶ ὅλας τὰς τιμὰς τοῦ κόσμου διὰ νὰ δελεάσῃ αὐτὸν διὰ τοῦ δελέατος τοῦ πλούτου καὶ τῶν τιμῶν. Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἰὼβ βλέπομεν ὅτι ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ αἱ οἰκίαι τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρὸς κατακεραυνοῦνται, αἱ μυριάδες τῶν ποιμνίων αὐτοῦ ἀπόλλυνται, τὰ τέκνα αὐτοῦ θανατοῦνται, καὶ αὐτὸς δ᾿ οὗτος ὁ δίκαιος ἀνὴρ μεταφέ-

ρεται ἔξω τῆς πόλεως καὶ ρίπτεται ἐντὸς κοπρίας φέρων δεινὰ ἕλκη καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐνήργησεν ὁ Σατανᾶς, λέγει ἡ θεία Γραφή, κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ.

Κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ οἱ δαίμονες δύνανται καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἰσβάλωσι καὶ νὰ ἐνοικήσωσιν ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐν ταῖς Χριστιανικαῖς κοινωνίαις εἶναι σπάνιον· διότι πανταχοῦ εἶναι πεφυτευμένον τὸ τραῦμα τῶν δαιμόνων, ὁ Τίμιος Σταυρός. Πανταχοῦ ἀντηχεῖ τό: «*Συντριβήτωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ Σταυροῦ πᾶσαι αἱ ἐναντίαι δυνάμεις*». Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶπεν. «*Ὅταν ὁ ἰσχυρὸς καθωπλισμένος φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλήν, ἐν εἰρήνῃ ἐστὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ· ἐπὰν δὲ ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν νικήσῃ αὐτόν, τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ αἴρει, ἐφ' ᾗ ἐπεποίθει, καὶ τὰ σκῦλα αὐτοῦ διαδίδωσι*». Τίς οὗτος ὁ καθωπλισμένος ἰσχυρός; Ὁ Διάβολος. Τίς δ' οὗτος ὁ ἰσχυρότερος ὁ νικήσας αὐτόν; Ὁ Χριστός. Ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ δύναμις τοῦ Διαβόλου εἶναι εἰς ἄκρον περιωρισμένη. Πρὸ τῆς παρουσίας ὅμως τοῦ Χριστοῦ ὁ Διάβολος ἐβασίλευεν ὡς ἀπόλυτος κύριος. Ἡ τότε κυριαρχοῦσα εἰδωλολατρεία ἦτον αὐτὸ τοῦτο λατρεία τοῦ Σατανᾶ. «*Πάντες οἱ Θεοὶ τῶν Ἐθνῶν δαιμόνια....*»

Ἀλλ' ἐὰν ἡ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσία καὶ δύναμις τοῦ Διαβόλου εἶναι εἰς ἄκρον περιωρισμένη, εἶναι ἆρα γε τοιαύτη καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐνέργεια αὐτοῦ; Ἀπαντῶμεν μὲ μίαν λέξιν ὅτι προκειμένου περὶ ψυχῆς ἡ ἐνέργεια τοῦ Διαβόλου εἶναι πάντοτε ἐπίφοβος. Ὁ Θεὸς θέλει νὰ ἦναι ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ διηνεκὴς ἀγών, διηνεκὴς πάλη, διὰ νὰ γίνῃ ἄξιος, ἐὰν ἀναδειχθῇ νικητής, νὰ λάβῃ τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ. Διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον, κατὰ παραχώρησιν Θεοῦ, ὁ Διάβολος εἶναι πάντοτε ὁ πειράζων ὑπὸ τὴν χειροτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, διότι ἀγωνίζεται νὰ δελεάσῃ καὶ παρασύρῃ τὸν Χριστιανὸν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ Διάβολος εἶναι πάντοτε, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου «*ὁ Λέων* ἐκεῖνος *ὁ ὠρυόμενος,* ὅστις *περιπατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ*». Ὁ Διάβολος εἶναι πάντοτε ὁ **ψεύστης,** ὅπως εἶπεν ὁ Χριστός, καὶ ὁ **πατὴρ** τοῦ ψεύδους. Ὁ Διάβολος τέλος εἶναι πάντοτε ὁ ὄφις ἐκεῖνος ὁ πανοῦργος, εἶναι ὁ πλήρης πανουργίας ἐχθρός, ὅστις ἐξωθεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ κακὸν συμφώνως ὅμως πάντοτε πρὸς τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις, διότι καὶ ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, ὅπως καὶ ἐν τῷ φυσικῷ, πίπτει τις πάντοτε ἀπὸ τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποκλίνει πρὸς τὰ κάτω, ἢ ὅπως κοινῶς λέγομεν, ἀπὸ τὸ μέρος ποῦ γέρνει. Ὁ ὄφις ὁ δόλιος γινώσκει εἰς ποῖον πρέπει νὰ παρουσιάσῃ τὸν ἔρωτα τοῦ πλούτου, εἰς ποῖον τὰ θέλγητρα τῆς γαστριμαργίας, εἰς ποῖον τὸ δηλητήριον τῆς ζηλοτυπίας. Γινώσκει ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἐμβάλῃ εἰς ἀπελπισίαν διὰ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης, ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ παγιδεύσῃ διὰ τῆς χαρᾶς, ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ καταβάλῃ διὰ τοῦ φόβου, ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ γοητεύσῃ διὰ τοῦ κάλλους. Καὶ ἐν γένει ὅπου βλέπει τὰς κλίσεις καὶ προτιμήσεις ἑκάστου, ἐκεῖ ἀκριβῶς ζητεῖ καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ βλάψῃ αὐτόν.

Ἀλλ' ὁ Διάβολος τὰς ἐπιτυχίας εἰς τὸ ψυχώλεθρον ἔργον του δὲν ὀφείλει ὅλας εἰς ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλει εἰς τοὺς

βοηθοὺς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους εὑρίσκει καὶ προσλαμβάνει ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Ναί, Χριστιανοί μου, τὴν φοβερωτέραν καταστροφὴν ἐπιφέρουσι τὰ ὄργανα ταῦτα τοῦ Σατανᾶ. Ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ θανατώσωσιν αὐτὸν ἔλεγεν. «*Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ » Διαβόλου ἐστε, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν*». Περὶ δὲ τοῦ προδότου Ἰούδα, λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι καὶ εἰς τὴν καρδίαν τούτου εἰσῆλθεν ὁ Διάβολος καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐγένετο ὁ Ἰούδας ὄργανον τοῦ Διαβόλου. Ἀλλὰ καὶ οἱ τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος διενεργήσαντες ὄργανα καὶ μέλη τοῦ Διαβόλου ὑπῆρξαν. Ὁ Πιλάτος μέλος τοῦ Διαβόλου, οἱ Θεοκτόνοι Ἰουδαῖοι μέλη τοῦ Διαβόλου, οἱ σταυρώσαντες τὸν Χριστὸν στρατιῶται, μέλη τοῦ Διαβόλου. Ἐὰν δὲ ἀναδιφήσωμεν καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων θὰ ἴδωμεν ὅτι τὸν διωγμὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐξήγειραν καὶ ὑπεστήριξαν μετὰ λύσσης τὰ ὄργανα τοῦ Διαβόλου. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Βαρνάβας ἐκήρυττον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· μάγος τις ὅμως Ἐλύμας ὀνομαζόμενος παρεμπόδιζε τὸ κήρυγμα. Τότε ὁ Παῦλος «*ἀτενίσας πρὸς αὐτὸν εἶπεν· ὦ πλή- » ρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης » δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας ;*» Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς δὲ ἱστορίας μανθάνομεν ὅτι ὁ αἱρετικὸς Μαρκίων συναντήσας τὸν ἱερὸν Πολύκαρπον ἠρώτησεν αὐτόν, ἐὰν τὸν γνωρίζῃ. Ὁ ἱερὸς Πολύκαρπος ἀπήντησεν ἀμέσως. Ναί, σὲ γνωρίζω ὡς τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. Ἀλλὰ μήπως δὲν γίνονται ἀκουσίως ὄργανα τοῦ Διαβόλου ὅσοι διὰ τοῦ κακοῦ αὐτῶν παραδείγματος γίνονται σκάνδαλον καὶ πρόσκομμα εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ;

Χριστιανοί μου ἀγαπητοί! Τὴν δύναμιν τοῦ Διαβόλου κατεσυνέτριψεν ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Μεθ᾽ ὅλα ταῦτα ὁ Διάβολος εἶναι πάντοτε ἐπίφοβος εἰς ἐκείνους ἐκ τῶν Χριστιανῶν, ὅσοι ἀκολουθοῦσι τὰς ἰδίας ὀρέξεις καὶ πονηρὰς ἐπιθυμίας, καθὼς καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀντὶ νὰ μιμῶνται τὰ εὐσεβῆ παραδείγματα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν μιμοῦνται τὴν ἀσέβειαν καὶ τὸ κακὸν παράδειγμα τῶν διεφθαρμένων ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων ὁ Διάβολος ἀποκτᾷ ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον ἐξουσίαν τινά, καὶ τὸ χείριστον πάντων, ἀναδεικνύει αὐτοὺς ἐν τέλει καὶ ἴδια αὐτοῦ ὄργανα. Λοιπὸν ἂς καταπολεμῶμεν πάσῃ δυνάμει πᾶσαν ῥοπὴν καὶ κλίσιν ἡμῶν πρὸς τὴν κακίαν καὶ ἂς ἐμμένωμεν ἑδραῖοι καὶ στερεοὶ ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ εὐσεβείᾳ, ταὐτοχρόνως δὲ ἂς καθοπλίσωμεν ἑαυτοὺς καὶ μὲ τὸ ἀκαταμάχητον ὅπλον τῆς προσευχῆς, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον εἰς ἐπονείδιστον τρέπει φυγὴν τὸν Διάβολον, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς φωτός, υἱοὺς ἡμέρας, καὶ κληρονόμους τῆς οὐρανίου Βασιλείας ἀναδεικνύει ἡμᾶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ὧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΟΜΙΛΙΑΙ

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ΄.

Ε΄. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΝ

Ἐνῷ, ἀγαπητοί, ὁ Κύριος ἡμῶν ὡς συμπληρωτὴς τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, ἤτοι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, διατηρεῖ, ὡς ἦτο ἑπόμενον, τὴν *δογματικὴν* καὶ *ἠθικὴν* αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν μόνον ἐπεξήγησε καὶ ἐτελειοποίησε, καὶ κατέστησεν αὐτὴν τοιουτοτρόπως κατάλληλον δι᾽ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πάσης φυλῆς καὶ καταστάσεως καὶ δι᾽ ὅλους τοὺς αἰῶνας, τὴν συγχώνευσιν ὅμως Πολιτείας καὶ Θρησκείας, Κράτους καὶ Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας δὲν παρεδέχθη ποσῶς. Ἀλλὰ τί ἔπραξε; Διέκρινε τὸ ἓν σύστημα τὸ πολιτικόν, ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ θρησκευτικόν. Ἀλλ᾽ οὕτως ὥστε νὰ μὴ εὑρίσκονται εἰς ἔχθραν καὶ ἀντίθεσιν ἀναμεταξύ των. Ἀπ᾽ ἐναντίας μάλιστα, εἶπε νὰ βοηθῇ τὸ ἓν μέρος τὸ ἄλλο, οὕτως ὥστε ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἰς τὸν ἴδιόν του κύκλον νὰ ἐκτελῇ τὸν προορισμόν του ἄνευ συγκρούσεως, οὔτε δὲ καὶ συγχωνεύσεως. Διότι τί συνέβανεν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ὡς πρὸς τὸ παρὸν ζήτημα; Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἥτις ἦτο ἡ πηγὴ καὶ βάσις τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ὁ θρησκευτικὸς καὶ ἠθικὸς ὁδηγὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὑπῆρχε συγχρόνως ἡ ἰδία, καὶ ὁ πολιτικὸς κῶδιξ, ὁ νόμος δηλαδὴ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Κράτους. Αὕτη ὥριζε τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας, τὰ προσόντα καὶ καθήκοντα τῶν Ἀρχόντων, τὰ δικαστήρια καὶ τὰς ποινὰς τῶν παραβατῶν τοῦ νόμου. Καθὼς δὲ ἀρχηγὸς τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας καὶ πατρικὸς προνοητὴς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἦτο καὶ ἀνεγνωρίζετο ὁ Θεός, τοιουτοτρόπως ὁ αὐτὸς Θεὸς ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῆς Ἰουδαϊκῆς Πολιτείας, καὶ ὁ ἰδιαίτερος νομοθέτης καὶ κυβερνήτης καὶ ἀνώτατος δικαστὴς τῶν Ἰσραηλιτῶν. Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ λόγος ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ Πολιτεία τῶν Ἑβραίων ὀνομάζεται *θεοκρατία*. Ἂν θέλετε δέ, νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ μερικὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου σχετικῶς μὲ τὰ προσόντα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν Ἰουδαίων δικαστῶν. Οὗτοι ἔπρεπε κατὰ τὴν Π. Δ. νὰ λαμβάνωνται ἀπὸ τοὺς πολίτας τοὺς μᾶλλον πεπαιδευμένους καὶ τοὺς ἐντριβεστέρους εἰς τὰ νομικά. Ὤφειλαν δὲ οὗτοι νὰ μὴ παρεκκλίνουν δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον· νὰ μὴ ἀποβλέπουν εἰς τὰ πρόσωπα, νὰ

μὴ μεροληπτοῦν, ἤτοι νὰ μὴ χαρίζωνται εἰς τοὺς Ἰσχυρούς. «Κατὰ τὸν μικρόν, λέγει, καὶ κατὰ τὸν μέγαν κρινεῖς, οὐ μὴ ὑποστείλῃ πρόσωπον ἀνθρώπου, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστι». Ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ δικαστὰς νὰ λαμβάνουν δῶρα, «τὰ γὰρ δῶρα, λέγει, ἀποτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν». Ἠξεύρετε δὲ πῶς παρομοιάζονται οἱ ἄδικοι καὶ παράνομοι δικασταί; Μὲ τοὺς λύκους τῆς Ἀραβίας, οἱ ὁποῖοι τί κάμνουν; Ἐξέρχονται τὴν νύκτα εἰς τὴν ἁρπαγήν, καὶ τὸ πρωῒ δὲν περισσεύει τίποτε εἰς αὐτούς. Ἰδιαιτέρα δὲ πρόνοια, ὡς ἦτο ἑπόμενον, ἐλαμβάνετο πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τῶν ὀρφανῶν, τῶν χηρῶν καὶ τῶν πτωχῶν. Ὁ ὅρκος πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ἀληθείας ἦτο ἐν χρήσει ἐπὶ δικαστηρίου· ἐγίνετο δὲ ἐπ᾿ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ, ἢ τοῦ Ἰεχωβᾶ, ὅπως ἐλέγετο ἑβραϊστὶ ὁ Θεός, ἢ ἐπ᾿ ὀνόματι ὑψηλῶν ἢ προσφιλῶν προσώπων, ἢ εἰς τὸν Ναὸν καὶ τὰ διάφορα μέρη αὐτοῦ, ἢ εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἢ τέλος εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἥλιον. Ἐνθυμεῖσθε δὲ ἀπὸ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἔκαμναν κατάχρησιν τῶν διαφόρων τούτων ὅρκων εἰς τὸν καθημερινὸν αὐτῶν βίον, ὅπως δυστυχῶς τὸ κάμνουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηγόρευσεν αὐτοὺς γενικῶς ὅλους ὁ Κύριος ἡμῶν. Εἶπε δὲ ὅτι ὁ λόγος τοῦ Χριστιανοῦ εἰς πᾶσαν περίστασιν πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινὴς ὁμολογία τῆς ἀληθείας, ὥστε πρὸς βεβαίωσιν αὐτῆς νὰ μὴ ἀπαιτῆται ἡ ἀσεβὴς ἀνάμιξις τοῦ ἁγιωτάτου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν διαφόρων κτισμάτων. «Ἔστω δέ, λέγει, ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, οὒ οὔ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων (ἤτοι τὸ ψεῦδος) ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστι».

Ἀλλ᾿ ἐνῷ ὁ ἱδρυτὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ ρητῶς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὅρκου, τοῦ ὁποίου καταδικάζει τὴν ἀσεβῆ χρῆσιν, ὑποδεικνύει δὲ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὅρκου μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν του ὡς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς αὐτῶν τελειότητος, τὰς ἄλλας διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, τὰς πολιτικάς, τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ εἶδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν δικαστικὴν νομοθεσίαν δὲν ἐζήτησε νὰ καταλύσῃ, ἀλλ᾿ οὔτε καὶ συνέστησεν αὐτὰς εἰς τοὺς ὀπαδούς του. Διὰ τί ἆρά γε; Ὡς εἴδαμεν, τὸ περιεχόμενον τῶν πολιτικῶν τούτων διατάξεων δὲν ἦτο ὅλως διόλου ἀπορρίψιμον. Συνεδύαζαν αὗται τὴν δικαιοσύνην μὲ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν αὐστηρότητα μὲ τὴν ἐπιείκειαν, ὥστε νὰ μὴ ἦσαν ἄξιαι τῆς ρητῆς ἀποδοκιμασίας καὶ καταργήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν δὲν ἦτο πολιτικόν, δὲν ἦλθε νὰ συστήσῃ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ὡρισμένον εἶδος πολιτεύματος, καὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ, ὅπως τὸν ἐπόθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπίγειον Βασιλέα των. Διὰ τοῦτο εἶναι ψευδὴς καὶ ἀντευαγγελικὴ ἡ ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστιανισμοῦ διεκδίκησις πολιτικῆς ἐξουσίας. Ὄχι, ἀγαπητοί, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἄλλον σκοπὸν εἶχεν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ποῖος εἶναι οὗτος; Ἡ διαρκής σας, λέγει, κατοικία, ὦ μαθηταί μου, δὲν εἶναι ἡ παροῦσα, ἡ γῆ, ὁ κόσμος οὗτος, ὅστις εἶναι φθαρτὸς καὶ πρόσκαιρος, πλήρης δὲ ἀπὸ θλίψεις καὶ πειρασμούς. Ἀλλ᾿ εἶναι ἐκεῖ, εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν, εἶναι πλησίον τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ αἰώνιος ζωὴ ὁμοῦ μὲ τοὺς Ἁγίους καὶ Δικαίους. Καὶ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς αἰωνίου ταύτης μακαριότητος σᾶς προσφέρω τὰ ἀπαιτούμενα μέσα. Πιστεύετε καὶ

πράττετε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἰδοὺ μὲ ὀλίγας λέξεις τὸ μόνον σωτήριον πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον ἦλθα ἐδῶ νὰ σᾶς συστήσω. Κατὰ τὰ λοιπὰ εἶσθε ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξετε μόνοι σας τὸ πολίτευμα τῆς ἀρεσκείας σας καὶ τὸ συμφωνότερον εἰς τὰς ἰδιαιτέρας σας ἐθνικὰς παραδόσεις. Τὸ νέον θρήσκευμα, τὸ ὁποῖον σᾶς παραδίδω, ὦ μαθηταί μου, ἔχει χαρακτῆρα παγκόσμιον καὶ αἰώνιον καὶ θὰ δύναται νὰ συμβιβάζεται μὲ ὅλα τὰ εἴδη τῶν πολιτευμάτων. Ὁ δὲ γνήσιος καὶ πιστὸς μαθητής μου θὰ δύναται νὰ συμμορφωθῇ τελείως καὶ μὲ τὸ Συνταγματικὸν πολίτευμα, καὶ μὲ τὴν Δημοκρατίαν, καὶ μὲ τὴν Βασιλείαν. Τί μόνον; Ἀρκεῖ τὸ πολίτευμα τοῦτο νὰ μὴ ἐπεμβαίνῃ αὐθαιρέτως εἰς τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τοῦ πολίτου· ἀρκεῖ νὰ μὴ ζητῇ νὰ περιορίζῃ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ τὴν ἐξάσκησιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων καὶ ἐθίμων. Σᾶς συνιστῶ λοιπὸν νὰ φιλοτιμῆσθε ὅπως παρουσιάζητε τοὺς ἑαυτούς σας ὡς τοὺς πειθαρχικωτέρους καὶ προθυμοτέρους πολίτας τοῦ Κράτους. Διότι ἂν καὶ ὁ ἴδιος δὲν σᾶς διωργάνωσα τοιοῦτο, δὲν ἕπεται μὲ τοῦτο ὅτι καὶ ἀποδοκιμάζω τὴν ἰδέαν αὐτοῦ. Εἶναι καὶ τοῦτο ἀπαραίτητον εἰς τὸν ἐπίγειον βίον σας, καὶ πρέπει νὰ γνωρίζητε ὅτι ἐκφράζει τοῦ Θεοῦ τὴν βουλὴν διὰ ὑπηρεσίαν τῶν κοσμικῶν συμφερόντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὀφείλετε ἑπομένως νὰ πείθεσθε εἰς τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας σας, καὶ νὰ ἐκτελῆτε προθύμως καὶ εἰλικρινῶς τὰ καθήκοντά σας πρὸς αὐτήν, ἕτοιμοι πάντοτε νὰ ὑπερασπίζεσθε καὶ ἐπὶ τῇ ἀτομικῇ σας θυσίᾳ τὴν πατρίδα, τὴν ὁποίαν ὀφείλετε νὰ ἀγαπᾶτε, καὶ εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν νὰ θέτετε αὐτὴν εἰς τὴν ἀφοσίωσίν σας.

Πράγματι, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ διὰ τὴν Πολιτείαν καλύτερος συνδρομητής, καὶ σπουδαιότερος βοηθὸς διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ αὕτη ἐπιτυχῶς τὸν σκοπόν της καὶ νὰ καταστήσῃ εὐτυχεῖς τοὺς πολίτας της ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν. Διότι πρῶτον μὲν ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ διδασκαλία περὶ ἀγάπης, περὶ ἐλεημοσύνης, δικαιοσύνης, ἀμνησικακίας, περὶ σεβασμοῦ τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῆς τιμῆς τοῦ πλησίον, περὶ φιλαληθείας, τιμιότητος εἰς τὰς συναλλαγάς, καὶ περὶ τῶν παρομοίων ζητημάτων, ἡ διδασκαλία, λέγω, αὕτη ἀντανακλᾷ ἐπωφελέστατα καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν. Διότι ὁ Χριστιανὸς ὅστις φυλάττει εἰς τὸν βίον αὐτοῦ τὰς ἠθικὰς ταύτας ἐντολὰς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου σέβεται βεβαίως ταὐτοχρόνως καὶ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας, διότι ποῖος δὲν τὸ ἠξεύρει, ὅτι καὶ οὗτοι ἀπαγορεύουν αὐστηρῶς τὴν κλοπήν, τὸν φόνον, τὴν ψευδορκίαν, τὴν προσβολὴν τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς, τὴν παράλειψιν τοῦ καθήκοντος καὶ τὴν κατάχρησιν εἰς αὐτό, τὴν προδοσίαν τῆς πατρίδος καὶ τὰ λοιπά; Ἀλλ᾽ ἐκτὸς τούτου ἡ Κ. Δ., ἡ ὁποία, ὡς εἴπαμεν ἄλλοτε, περιλαμβάνει τὴν δογματικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ῥητῶς εἰς πολλὰ μέρη συνιστᾷ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Χριστοῦ νὰ σέβωνται τὰς ἀρχὰς τοῦ Κράτους καὶ νὰ συμμορφώνωνται πρὸς τοὺς νόμους αὐτοῦ. Τοιαύτη ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πολιτείαν. Ἡ συμμόρφωσις τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὴν θείαν ταύτην διδασκαλίαν εἶναι ἡ μόνη αὐτοῦ εὐτυχία ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ ἡ μακαριότης ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ.